

*О.Г. Широкова-Мурараш, доцент, В.В. Зацерковний
(Національний авіаційний університет, Україна)*

Імплементация міжнародних конвенцій у національне право для запобігання міжнародному викраденню дітей

Проаналізовано основні положення міжнародних конвенцій та наведено переваги та виклики їх імплементатії у національне законодавство для запобігання міжнародному викраденню дітей. Обґрунтовано необхідність ратифікації Україною Римського статуту. Звертається увага на важливість співпраці між урядами та неурядовими організаціями у вирішенні проблеми імплементатії міжнародних конвенцій у міжнародне право.

Міжнародне викрадення дітей є серйозною проблемою, яка зачіпає незліченну кількість сімей по всьому світу. Це незаконне вивезення або утримання дитини одним із батьків або іншим членом сім'ї в іншій країні без згоди другого з батьків або законного опікуна, яке може призвести до низки юридичних та емоційних ускладнень для всіх залучених сторін. У даній статті розглядаються проблемні аспекти та значення імплементатії міжнародно-правових конвенцій для запобігання міжнародному викраденню дітей.

За останні роки було прийнято кілька важливих міжнародних конвенцій, спрямованих на запобігання міжнародному викраденню дітей. Це Гаазька конвенція про цивільно-правові аспекти міжнародного викрадення дітей 1980 р., Конвенція ООН про права дитини 1989 р. - міжнародна угода, яка окреслює права дітей, включаючи їхнє право на захист від викрадення, Європейська конвенція про здійснення прав дітей 1996 р., Конвенція про контакт з дітьми, 2003р. та ін.

Український дослідник Г.В. Котик визначає викрадення дитини як підвид викрадення людини, тобто як протиправну заборону людині вибирати за своєю волею місце перебування або таємне чи відкрите її захоплення, а імплементацию - як фактичну реалізацію міжнародних зобов'язань на внутрідержавному рівні, а також конкретний стан включення міжнародно-правових норм у національну правову систему [1]. Міжнародне викрадення дітей як складна юридична ситуація, містить цивільно-правовий та кримінально-правовий аспекти. Цивільно-правовий аспект міжнародного викрадення дітей виникає, коли один з батьків забирає дитину за межі своєї країни без дозволу іншого батька або згоди суду.

Гаазька конвенція про цивільно-правові аспекти міжнародного викрадення дітей 1980 р. є однією з основних міжнародних угод, спрямованих на захист дітей від їх незаконного переміщення. Учасницями даної конвенції є вже 81 держава світу, які співпрацюють у її рамках і використовують її ефективний механізм. Україна ратифікувала конвенцію у 2006 році. Конвенція встановлює керівні принципи повернення дітей, які були незаконно вивезені або утримуються в іншій країні і застосовується до будь-якої дитини, яка не досягла 16 років та проживала в Договірній державі безпосередньо перед

протиправним вивезенням за кордон. Рішення про повернення дитини (або відмову у поверненні) приймає суд або компетентний орган тієї Договірної держави, в якій дитина знаходиться внаслідок вивезення [2]. Важливо відмітити, що положення Конвенції про цивільно-правові аспекти міжнародного викрадення дітей застосовуються тільки до випадків, які не містять склад злочину.

Український вчений О.В. Кузьмінський, підкреслюючи важливість міжнародного співробітництва у вирішенні проблеми міжнародного викрадення дітей, зазначає, що Гаазька конвенція відіграла значну роль у сприянні цьому співробітництву. Автор також звертає увагу на необхідність більш ефективної імплементації конвенції, а також потребу в підтримці та ресурсах для сімей і дітей, які постраждали від міжнародного викрадення дітей [3].

Слід також відзначити Європейську конвенцію про визнання та виконання рішень стосовно опіки над дітьми та про поновлення опіки над дітьми, яка була ратифікована Законом України і набула чинності у 2008 році. Конвенція спрямована на забезпечення виконання рішень стосовно опіки над дитиною, гарантування права доступу батьків до дитини, забезпечення належного вирішення проблем, що виникають у випадках, коли дітей неправомірно переміщують через державний кордон, а також дозволяє запровадити механізми для поновлення опіки над дітьми у випадках її свавільного припинення. Разом із Гаазькою конвенцією про цивільно-правові аспекти міжнародного викрадення дітей, Європейська конвенція про визнання та виконання рішень стосовно опіки над дітьми та про поновлення опіки над дітьми сприятиме посиленню захисту дітей, та встановленню правового співробітництва між компетентними органами Договірних Держав.

Метою наступної Конвенції про юрисдикцію, право, що застосовується, визнання, виконання та співробітництво щодо батьківської відповідальності та заходів захисту дітей є сприяння застосуванню зазначених вище Конвенцій. Україна приєдналася до цієї Конвенції 14 вересня 2006 року, а набула чинності Конвенція 1 лютого 2008 року [5]. Конвенція встановлює правило, за яким компетенція вживати заходи для захисту дитини чи її майна визнавалась за судовими або адміністративними органами Договірної Держави звичайного місця проживання дитини. Вони зберігають свою юрисдикцію і у тих випадках, коли відбулося неправомірне переміщення або утримування дитини, доти, доки дитина не набуде постійного місця проживання в іншій Державі [6]. Конвенція сприяє оперативному прийняттю рішень, взаємному визнанню таких рішень та співробітництву компетентних органів.

Таким чином, усі вищевказані конвенції створюють ефективний механізм, який дозволяє вирішувати випадки цивільно-правових «викрадень» міжнародно-правовими засобами.

Після початку російської агресії в Україну, росіяни незаконно вивозять українських дітей в РФ, де їм швидко змінюють громадянство, щоб віддати на усиновлення, крадучи у такий спосіб українське майбутнє та ідентичність. З початку повномасштабного вторгнення, за офіційними даними, Росія депортувала з України 16222 українських дітей, і ця цифра з кожним днем

тільки зростає [7]. Крім того, примусове переміщення українських дітей Росією відбувається на жакливому тлі систематичних, організованих і масштабних злочинів Росії, спрямованих проти українців через те, що вони ідентифікують себе як окремо виражену групу. Такі дії Росії підпадають під визначення воєнного злочину, геноциду та злочину проти людяності, - стверджує французький юрист Емманюель Доуд [8]. Згідно зі статтею 2 Конвенції про запобігання злочину геноциду та покарання за нього, “насильницька передача дітей із однієї людської групи в іншу” належить до дій, “вчинених з наміром знищити, цілком чи частково, яку-небудь національну, етнічну, расову чи релігійну групу як таку”, тобто є геноцидом [9]. Таке ж саме визначення геноциду міститься і в 6 статті Римського статуту МКС. Тому дана ситуація набуває кримінально-правового аспекту.

Варто зазначити, що Україна та Росія є сторонами Конвенції про запобігання та покарання злочину геноциду від 1948 року. Конвенція надає Міжнародному суду ООН юрисдикцію над порушеннями цієї Конвенції. До відповідальності за це винні можуть бути притягнуті Міжнародним кримінальним судом (надалі – МКС), що і стало причиною видачі МКС 17 березня 2023р. ордеру на арешт Президента РФ В. Путіна та уповноваженої з прав дитини М. Львової-Белової [Там само]. Це перший випадок, коли глава держави, що входить до Ради безпеки ООН, зазнає такого переслідування. Тому прикладів справ щодо примусового вивезення дітей немає. В історії ще не було подібних прецедентів.

З початку повномасштабного військового вторгнення Росії – країни-агресора в Україну, правнича спільнота України розпочала інформаційну компанію щодо ратифікації Римського статуту та обговорення механізму притягнення до відповідальності країни-агресора за найтяжчі міжнародні злочини скоєні в Україні. Український дослідник М. І. Смирнов справедливо зазначає, що «позиція України з питання ратифікації Римського статуту виглядає доволі непослідовною та суперечливою, тому що з одного боку ми підписали Римський статут ще у 2000 р. та запрошуємо МКС розслідувати злочини, скоєні країною-агресором в Україні, а з іншого ми самі не ратифікуємо Римський статут та не визнаємо його юрисдикцію, окрім спеціальної юрисдикції МКС через п. 3 ст. 12 Римського статуту» [10, с. 100].

Україна скористалася спеціальною процедурою визнання юрисдикції МКС для держав, які не приєднались до Римського статуту. Згідно неї Римський статут передбачає, що без його ратифікації держава може визнати юрисдикцію МКС в певних справах, подавши про це відповідну заяву [Там само]. За підтримкою держав-учасниць, результатом якої стала безпрецедентна кількість звернень з їх боку, МКС дозволило Україні розпочати розслідування за процедурою при відсутності ратифікації Римського статуту. Так, наприклад, позов до МКС щодо незаконного і насильницького вивезення з України дітей подав французький юрист Емманюель Доуд. Цьому передувала співпраця та звернення національних неурядових організацій: французької та української [8].

Не ратифікуючи Римський статут, Україна обмежує свої права бути повноправним та повноцінним учасником процесу в усіх структурах МКС,

мати права, як організаційного, так і процесуального характеру, що ускладнює ефективне використання усіх механізмів МКС щодо притягнення винних до відповідальності. Ратифікація Римського статуту дозволить створити більш дієвий механізм притягнення до відповідальності країни-агресора за найтяжчі міжнародні злочини скоєні в Україні, зокрема і за злочин міжнародного викрадення дитини та їх депортацію на територію Російської Федерації.

Тому одним з основних напрямків державної політики України у сфері захисту дитинства є удосконалення нормативно-правової бази у вигляді імплементації норм міжнародного права.

Таким чином, імплементація міжнародних конвенцій у національне законодавство може мати багато переваг. Вона може забезпечити чіткі рамки для розгляду випадків міжнародного викрадення дітей, а також допомогти забезпечити захист дітей і своєчасне воз'єднання з їхніми сім'ями. Однак, як ми бачимо, разом з перевагами існують також проблеми з імплементацією цих конвенцій у національне законодавство. Однією з них є забезпечення того, щоб усі країни прийняли однакові стандарти та процедури. Це може бути складно, оскільки кожна країна має власну правову систему та культурні норми. Європейський суд з прав людини прийняв кілька рішень у справах, пов'язаних з міжнародним викраденням дітей. У справі "Нойлінгер і Шурук проти Швейцарії" суд постановив, що уряд Швейцарії порушив Європейську конвенцію з прав людини, не вживши належних заходів для забезпечення повернення дитини, яку незаконно утримували в Швейцарії [11]. Рішення суду підкреслює важливість імплементації міжнародних конвенцій у національне законодавство для забезпечення захисту дітей.

Незважаючи на переваги імплементації міжнародних конвенцій у національне законодавство, деякі країни не поспішають це робити. Однією з причин цього є те, що імплементація цих конвенцій може бути тривалим і складним процесом. Він може вимагати внесення змін до національних законів і нормативно-правових актів, що може зайняти багато часу і коштувати дорого. Крім того, деякі країни можуть вагатися з прийняттям цих конвенцій, якщо вони вважають, що це може зашкодити їхньому суверенітету.

Однією зі стратегій ефективною імплементації міжнародних конвенцій у національне законодавство є сприяння співпраці між урядами та міжнародними неурядовими організаціями (надалі - МНУО). На думку О.В. Краснікової, МНУО можуть відігравати важливу роль у підвищенні обізнаності про міжнародне викрадення дітей та наданні підтримки і ресурсів жертвам [12]. В Україні, наприклад, Міжнародний центр захисту прав дітей працює над захистом прав дітей та запобіганням міжнародному викраденню дітей.

Отже, імплементація міжнародних конвенцій у національне законодавство є важливим кроком у запобіганні міжнародному викраденню дітей. А співпраця урядів та неурядових організацій дозволить створити більш дієві системи запобігання міжнародному викраденню дітей. Це має забезпечити ефективне вирішення на міждержавному рівні питань, пов'язаних із забезпеченням та захистом прав дитини на повноцінне життя, всебічне виховання і гармонійний розвиток, а також захист майна, що належить дитині.

Висновок

Міжнародне викрадення дітей є складною соціальною проблемою, яка зачіпає сім'ї, права дитини та батьків в усьому світі. Водночас це і складна юридична ситуація, яка містить цивільно-правовий та кримінально-правовий аспекти. Незважаючи на те, що для запобігання міжнародному викраденню дітей та захисту їх прав була прийнята низка важливих міжнародних конвенцій, існують проблеми з їх ефективною реалізацією.

Однією з головних переваг імплементації міжнародних конвенцій у національне законодавство є те, що вони створюють чітку правову основу для розгляду випадків міжнародного викрадення дітей. Це може допомогти забезпечити захист дітей і своєчасне возз'єднання з їхніми сім'ями. Однак імплементація цих конвенцій у національне законодавство пов'язана з певними труднощами, зокрема з необхідністю забезпечення того, щоб усі країни прийняли однакові стандарти та процедури.

Так, збройних конфлікт, розпочатий Росією та повномасштабне вторгнення країною-агресором в Україну 24 лютого 2022 р. створили нові виклики для національної та міжнародної системи правосуддя, зокрема щодо злочину міжнародного викрадення дітей, який, в результаті протиправних дій агресора, набув кримінально-правового характеру та визнається в якості злочину геноциду, що вимагає застосування юрисдикції МКС. Дана обставина пожвавила питання про необхідність ратифікації Україною Римського статуту з метою створення повноцінного співробітництва з МКС на основі гармонізації національного законодавства України до положень Римського статуту.

Незважаючи на ці виклики, важливо продовжувати працювати над ефективною імплементацією міжнародних конвенцій у національне законодавство. Як показують рішення Європейського суду з прав людини, невиконання належних заходів для запобігання міжнародному викраденню дітей може мати серйозні наслідки.

Одним із засобів, за допомогою якого механізм захисту прав дітей буде більш ефективним, є співпраця урядів держав та неурядових організацій. Роль міжнародних неурядових організацій є особливо важливою у запобіганні міжнародному викраденню дітей. Співпрацюючи з урядами, МНУО можуть допомогти створити дієву і всеосяжну систему запобігання міжнародному викраденню дітей.

Отже, запобігання міжнародному викраденню дітей є критично важливим питанням, яке вимагає гармонізації національного законодавства із міжнародними стандартами у вигляді імплементації міжнародних договорів, міжнародної співпраці та взаємодії. Подолання певних труднощів імплементації міжнародних конвенцій у національне законодавство сприяє створенню більш безпечнішого світу для дітей та їх сімей.

Список літератури

1. Котик Г.В. Імплементація міжнародних стандартів запобігання та протидії торгівлі дітьми й викраденню дітей у національну правову систему // Наукові записки Міжнародного гуманітарного університету : [збірник]. – Одеса

: Видавничий дім «Гельветика», 2019. – Вип. 30. – 334 с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.sci-notes.mgu.od.ua/30>

2. Hague Conference on Private International Law. (1980). Convention on the Civil Aspects of International Child Abduction. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://assets.hcch.net/docs/e86d9f72-dc8d-46f3-b3bf-e102911e8532.pdf>

3. Кузьмінський, О.В. Імплементация Конвенції про цивільно-правові аспекти міжнародного викрадення дітей 1980 року // Сумський державний університет, січень 2013. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://core.ac.uk/download/pdf/19746866.pdf>

4. Європейська конвенція про визнання та виконання рішень стосовно опіки над дітьми та про поновлення опіки над дітьми. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_327#Text

5. Конвенція про юрисдикцію, право, що застосовується, визнання, виконання та співробітництво щодо батьківської відповідальності та заходів захисту дітей. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/973_002#Text

6. Захист прав дітей в Україні з урахуванням міжнародних договорів з питань сімейного права // Міністерство юстиції. URL: https://minjust.gov.ua/m/str_19188

7. Драбок Ірина. Діти війни: викрадення Росією маленьких українців як злочин геноциду. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.ukrinform.ua/rubric-ato/3666673-diti-vijni-vikradenna-rosie-u-malenkih-ukrainciv-ak-zlocin-genocidu.html>

8. Депортація дітей України є геноцидом – юрист, за позовом якого МКС видав ордер на арешт Путіна // Радіо Свобода. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.radiosvoboda.org/a/ukrayina-dity-putin-henotsyd/32334810.html>

9. Конвенція про запобігання злочину геноциду та покарання за нього» від 09.12.1948. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://ips.ligazakon.net/document/MU48K03U>

10. М. І. Смирнов. Перспективи та правові наслідки ратифікації українською римського статуту міжнародного кримінального суду в контексті військової агресії Росії проти України // Juris Europensis Scientia. Випуск 6, 2022. – С. 98-102. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://jes.nuoua.od.ua/archive/6_2022/19.pdf

11. Справа Нойлінгер та Шурук проти Швейцарії, Заява № 41615/07, Європейський суд з прав людини 2010. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://hudoc.echr.coe.int/FRE#%7B%22itemid%22:%5B%22001-99817%22%7D>

12. Краснікова О.В. Роль міжнародних неурядових організацій у механізмі імплементатії міжнародних норм // Науковий вісник Ужгородського національного університету, 2016. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://surl.li/gdral>